

IMSA AMSTERDAM
SUSTAINABILITY & INNOVATION

Verslag Startbijeenkomst

“Op weg naar een Eemshavenconvenant of E-Pact”

27 mei 2009
De Plaats Melkema, Huizinge

IMSA Amsterdam
Advies voor Duurzaamheid

Juni 2009
NOD225

Inhoud

blz.

3	1. Inleiding
3	2. Opening
4	3. Convenanttrajecten: van verlies voor allen naar win-win
7	4. De probleemstelling
13	5. De balans opmaken
18	Bijlage A: Deelnemerslijst
20	Bijlage B: Dagprogramma

De verslagen van de deelsessies, evenals dit verslag en de presentaties die tijdens de bijeenkomst werden gegeven, zijn te downloaden van de IMSA-website.

1. Inleiding

Op 27 mei 2009 organiseren IMSA Amsterdam en Advies voor Duurzaamheid een stakeholderbijeenkomst rondom een mogelijk Eemshavenconvenant of E-Pact. In de maanden voorafgaand aan de bijeenkomst spreken zij zo'n tachtig stakeholders, combineren de ontvangen informatie met deskresearch, maken op grond daarvan een analyse en formuleren hypothesen. Achtenvijftig belanghebbenden en vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven, de overheid, bestuur, NGO's en actiegroepen komen te Huizinge bijeen om de bevindingen te beluisteren en de mogelijkheden voor een convenant te onderzoeken.

2. Opening

Wouter van Dieren opent de bijeenkomst met een achtergrondschets van de ontwikkelingen rond de Waddenzee en de Eemshaven.

Deze stakeholderbijeenkomst vormt het begin van een nieuw hoofdstuk in het verhaal van de Waddenzee. Dit verhaal begon tien jaar geleden met de commissie-Meijer, maar het kabinet nam sommige aanbevelingen van deze commissie niet over.

Medio 2008 begonnen de ontwikkelingen in de Eemshaven stroever te lopen.

De overtuiging bestaat dat we door overleg tot betere resultaten kunnen komen. Daarvoor is een goede hypothese nodig en die luidt dat we het volgende hoofdstuk van de Waddenzee kunnen schrijven in de vorm van een E-Pact.

Het Powerteam, een informeel overleg tussen Noordelijke bestuurders van overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties, bespreekt dilemma's over de verhouding tussen industrie en ondernemerschap enerzijds en natuur anderzijds. Sommige dilemma's lijken onoplosbaar, meestal niet door de inhoud, maar door de 'harde koppen'. Niet iedereen is toe aan een nieuwe fase. Wel bestaat er bereidwilligheid om kennis en emoties te delen en verder te gaan.

In de startnotitie, die aan de deelnemers is toegezonden, staat onze hypothese verwoord. Vandaag willen we de temperatuur meten en kijken of een convenant de juiste aanpak kan zijn.

3. Convenanttrajecten: van verlies voor allen naar win-win

Jan Paul van Soest neemt onderhandelingsprocessen door aan de hand van een aantal voorbeelden. Uit deze voorbeelden kunnen we leren wanneer er kans is op succes. Door middel van maatschappelijke onderhandelingsprocessen en consensusvorming probeer je een vastgelopen situatie te laten omslaan naar iets wat iedereen wil.

In onderhandelingsprocessen kan het draaien om *hoe* een besluit wordt ingeregeld, maar ook om de vraag *of* het besluit wel genomen moet worden. De insteek kan zowel ideologisch als pragmatisch zijn. Geïdeologiseerde trajecten waarbij de of-vraag ter discussie staat, zijn het lastigst. Je moet proberen deze om te zetten naar pragmatische hoe-trajecten.

Sleutelfactoren in onderhandelingsprocessen zijn leiderschap, een gedeelde visie voorbij de conflictsituatie, en een drama dat het proces in beweging zet.

Vervolgens vertellen Ellen Verkoelen en Wilfred Alblas over hun ervaringen met convenanttrajecten.

Ellen Verkoelen was als directeur van Milieufederatie Zuid-Holland betrokken bij het Convenant Maasvlakte 2. Zij vertelt over de beweegredenen om vanuit de natuurbeweging in een dergelijk onderhandelingsproces te stappen, gaat in op de verloop van het proces en behandelt kritische succes- en faalfactoren.

Als hier geen Maasvlakte 2 komt, dan bouwen ze hem wel elders in de wereld, was een overweging om in het onderhandelingsproces te stappen. Meewerken is cruciaal om invloed uit te oefenen. Daarnaast is de milieubeweging aan het veranderen: men doet eerder mee aan de voorkant van het proces, want achteraf valt er weinig bij te sturen.

Ellen omschrijft het speelveld van *people* (openbaar bestuur), *planet* (maatschappelijk middenveld) en *profit* (markt), waarin iedereen zijn eigen belang vertegenwoordigt en waarin het besef groeit dat je alleen kunt winnen als duurzaamheid het uiteindelijke doel is.

Bedienen van de achterban kan een moeilijk punt zijn. Het is belangrijk om te werken met mensen die over hun grenzen heen durven te stappen. Je moet je bovendien democratisch opstellen. Toch is er een verschil met het oude poldermodel. In het Convenant Maasvlakte 2 was men het over ruim 80% eens, en over 10 tot 20% niet. Volgens het oude poldermodel

zou je die 20% laten liggen en je op de 80% richten – maar dan blijft het probleem bestaan. In een convenanttraject pak je juist deze 20% aan, door te proberen tot een gedeelde probleemdefinitie te komen. Dit vergt tijd en vertrouwen. Succesfactoren kunnen tegelijkertijd faalfactoren zijn, en andersom. Het is mensenwerk. De rol van de overheid kan zijn om de regie te nemen en de spanning tussen de overige partijen te verminderen, zodat zij als gelijken aan tafel zitten.

Wilfred Alblas heeft vroeger als medewerker van VROM aan verschillende vormen van overeenkomsten tussen verschillende partijen gewerkt. Als huidig regiodirecteur Noord van Vereniging Natuurmonumenten droeg hij bij aan de totstandkoming van het convenant 'Natuurherstel transitie Mosselsector'. Volgens hem is het eindbeeld cruciaal. Een andere voorwaarde is dat het speelveld van de verschillende partijen helder in beeld moet zijn.

Het drama rond de mosselsector tekende zich af toen de Raad van State in 2008 besloot dat er niet meer naar mosselen mocht worden gevestigd: de hele activiteit werd opeens verboden. Dit was een prikkel voor de sector om met de milieubeweging te gaan samenwerken. Na een half jaar praten was er een gezamenlijk eindbeeld dat vervolgens kon worden geoperationaliseerd: de mosselsector kreeg van de natuurbeweging tijd om te verduurzamen. Het eindbeeld was mosselkweek zonder bodemberoering. In totaal heeft het twee jaar gekost om daar te komen.

Het ontbreken van (voldoende) kennis speelde een grote rol in het debat rondom de transitie van de mosselsector en de wens om tot natuurherstel te komen. In het kader van het convenant stelde men een gezamenlijke kennisagenda op.

De huidige natuurwetgeving zorgt er soms voor dat ogenschijnlijk eenvoudige plannen en vergunningaanvragen uitmonden in ingewikkelde processen, die de overheid niet alleen kan oplossen.

Vragen uit de zaal

V¹: Dergelijke trajecten lukken blijkbaar pas als het alternatief verschrikkelijk is of als er qua planning een grote urgentie is. Het Mosselconvenant bijvoorbeeld is gesloten onder enorme tijdsdruk. Hierdoor ontstond het risico op weeffouten. Zodoende is gekozen voor een gefaseerde doorvoering. Verschilt het Convenant Maasvlakte 2 hier veel van?

A: Als partijen dit proces ingaan met een houding van 'ik heb geen tijd', dan kom je niet tot een gezamenlijk eindbeeld. Maar als er helemaal geen politieke druk is, kan een deadline ook heel lang duren. Tijdsdruk is goed, maar aan de andere kant moet er wel voldoende tijd zijn om aan de goede dingen te werken. In een dergelijk proces maak je aan de voorkant – een gezamenlijk eindbeeld, ook over de moeilijke 20% - ruimte. Dat zorgt voor een versnelling in de rest van het proces. Die tijd kun je later terugwinnen.

V: Versnellingen in processen lukken alleen als de partijen die niet aanwezig zijn hun beroepsprocedures terzijde schuiven. Het ultieme compromis komt dus pas vijf voor twaalf tot stand. Hoe komt een compromis in relatieve rust tot stand?

A: Het komt niet in rust tot stand. Het duurt jaren om elkaar te leren kennen en elkaar te vertrouwen. Ineens valt het kwartje en zit je op hetzelfde niveau.

V: Hoe gingen jullie om met andere milieugroeperingen?

A: Je moet je niet ongerust maken over de vraag of anderen wel of niet gaan procederen. Je moet bovendien de tijd nemen om te komen tot een gemeenschappelijk beeld of een hypothese. Daarna krijg je nog 83 ruzies en dan heb je een deadline nodig om hier pragmatisch doorheen te komen.

V: Hoe reageerden hardliners in de eigen achterban?

A: Uiteindelijk waren ze er gelukkig mee. In eerste instantie kregen we nauwelijks informatie, maar door openheid, draagvlak en acceptatie te creëren, hebben we er veel winst uitgehaald.

V: Waaruit bestond de uiteindelijke oplossing bij Maasvlakte 2?

A: Men gaat een stuk land bij de Maasvlakte aanwinnen, maar:

- we kunnen 750 ha extra natuur aanleggen bij Rhoon
- er komt kustuitbreiding bij de Delflandse kust

¹ V = vraag, A = antwoord, O = opmerking

- de bestaande en nieuwe Maasvlakte worden duurzaam ingericht; Rotterdam moet de duurzaamste haven ter wereld worden
- en er komen onderzoeken naar luchtkwaliteit en hoe emissies verder kunnen worden teruggebracht (dit laatste is een punt van Milieudefensie).

V: Er is een voortdurende wisselwerking nodig, waarbij je gebruik maakt van voortschrijdend inzicht. Daarbij is het van belang om wetenschappelijke kennis te vergaren die je ook weer tijdens het proces kunt gebruiken. Maar moet dit proces niet de intentie hebben dat partijen geen bezwaren meer kunnen maken?

A: Kennis is heel belangrijk, maar je moet je daar niet door laten sturen. Dat moet niet je intentie zijn. Bezwaren komen toch wel bij de Raad van State. Maar als partijen samenwerken, wordt het plan beter.

4. De probleemstelling

Wouter van Dieren en Jan Paul van Soest schetsen achtereenvolgens de probleemstelling van het Eemshaven-E-Pact rond de natuurbeschermingswet en de energietransitie.

Natuurbeschermingswet, Wouter van Dieren

Presentatie: NOD220, E-Pact: issues, proces en uitkomsten

Wouter van Dieren benadrukt het belang van een hoge kwaliteit aan kennis. Kennis is de basis van alles. Het draait om objectiviteit en integriteit; de stamtafelpraatjes moeten van tafel. In de afgelopen maanden is door middel van bronnenonderzoek en vele gesprekken een kennisbasis opgebouwd. Deze presentatie geeft daarvan een overzicht.

Hij loopt langs de belangrijkste ontwikkelingen in de historie van de Eemshaven tot aan vandaag, de stand van zaken m.b.t. de vergunningenprocedures voor de energie-initiatieven en vaargeulverruiming, en de eerste ronde van stakeholderinterviews om expertkennis te verzamelen en het speelveld te inventariseren. Uit het onderzoek tot dusver is o.a. naar voren gekomen dat de natuurwetgeving voor een ruige rit op het vergunningetraject zorgt. De Wet Milieubeheer (WM) en de Natuurbeschermingswet 1998 (Nb-wet) zijn niet goed op elkaar aangepast. De toets op Alternatieven, Dwingende reden van groot openbaar belang en Compensatie (ADC-toets) in het kader van de Nb-wet blijkt een struikelblok. Maar tegelijkertijd is die toets nodig.

De Nb-wet moet worden gekoesterd als natuurbeschermingsmiddel. Nu werkt die echter niet goed en vormt hij een bron van impasses. De kernvragen (wat levert de meeste natuur, de beste luchtkwaliteit, wat zijn de beste energieopties?) blijven liggen.

Er zijn twee wegen om je zin te krijgen: procederen of onderhandelen. Beide worden tegelijk bewandeld. Het drama en het procederen zal doorgaan – dat moet ook; VNO-NCW heeft ongelijk als het beweert dat procederen ondemocratisch is – maar je moet ook open en eerlijk blijven praten. Dan kom je eruit. Maasvlakte 2 laat zien hoe het kan.

Hoge schadeposten als gevolg van gerechtelijke procedures en de schorsing van vergunningen zijn zonde. Die tonnen hadden beter besteed kunnen worden.

Wat ons te doen staat is:

- dilemma's oplossen
- de kennisagenda uitvoeren (hiertoe zijn E-Pactwerkgroepen voorzien)
- het sponsorcorps verbreden (nu zijn Nuon en RWE de enige sponsors; het zou verstandig zijn als in ieder geval de provincie Groningen en Groningen Seaports ook aan het proces bijdragen).

Wat verwachten we dat het onderhandelingsproces gaat opleveren (NOD220 p.15)?

- Afspraken over technologieaanpassingen
- Partnerships Green2Share in Noordelijke variant
- CCS-afspraken
- NOx-subconvenant
- Afspraken over *nature banking* (= collectieve compensatie, cofinanciering Waddenfonds)
- Verbetering van de structuur van het Waddenfonds
- Monitoring van natuur/emissies + toezicht
- Implementatie van compensatie (uitvoering)
- Nog onvoorziene uitkomsten.

De Nb-wet vormt de aanleiding om een aantal vragen te stellen en een dialoog te starten. Uitgaan van de natuursituatie als overkoepelende paraplu is goed, maar de economie moet ook worden meegenomen.

Discussie met de zaal

V: Is er een rol voor de overheid als regisseur in het E-Pact?

A: De overheid hobbelt er altijd achteraan. Ze komt nu aarzelend aan boord. Gesprekken met Gedeputeerde Staten van Groningen laten welwillendheid zien t.a.v. dit proces. Op landelijk niveau houden we minister Cramer goed geïnformeerd. Zij steunt wat wij hier doen. Ook de top van het ministerie van V&W (staatssecretaris en ambtelijke top) en LNV houden we geïnformeerd. EZ is er vandaag voor het eerst bij; het is geen partij in de vergunningen, maar wel in de regionale economische ontwikkeling.

V: Is monitoring wel een waarborg tegen natuurschade? Monitoring is achteraf. Verkeerde ontwikkelingen draai je niet meer terug.

A: Er moet nog worden uitgevonden hoe die waarborging / monitoring te doen.

Energietransitie, Jan Paul van Soest

Presentatie: NOD206a, Energiedilemma's en -transitie

Jan Paul van Soest wil met zijn presentatie het spectrum aan opvattingen t.a.v. de energietransitie laten zien. Hij heeft in de jaren 1990 het veld zien veranderen. Van minister Weijers, via Jorritsma naar Brinkhorst liet de overheid de sturing van de energiesector steeds verder los. Het energiedossier is inmiddels explosieve materie geworden. De nationale discussie en stemmingen vinden hun weerslag op regionaal niveau. De situatie is als mikado: een kluwen van met elkaar samenhangende dilemma's. Een oplossing voor het ene heeft gevolgen voor het andere.

Sommige dilemma's zijn inhoudelijk van aard:

- schoon – betaalbaar – betrouwbaar
- fossiel – duurzaam
- basislast – duurzaam / flexibel
- ETS (emissierechten) – extra ingrepen?
- CCS noodzakelijk kwaad of kans?
- kolen – kolenvergassing – gas.

Sommige hebben een meer strategisch karakter:

- principieel – pragmatisch
- proces – ontwerp
- getuigen – onderhandelen
- NIMBY? (*not in my backyard?*) – PIMBY! (*please in my backyard!*)

De landelijke overheid heeft het losgelaten primaat aan te brengen in het oplossen van de spanningen tussen de energiedoelen. Actoren zoeken hun eigen weg. Tegelijkertijd wordt industrie/economiepolitiek gevoerd (zie bijvoorbeeld Energy Valley).

Er zijn spanningen tussen fossiel en duurzaam.

- Nederland loopt achter op het gebied van duurzame energie in vergelijking tot wat er kennelijk mogelijk is en andere Europese landen laten zien. Dat frustreert de milieupartijen, die daarom ageren.
- De randvoorwaarden voor investeringen in duurzame energie zijn nu ongunstig. Denk aan het jobbeleid bij subsidies voor duurzame energieopwekking. Ook al is het misschien onbedoeld, het huidige kader maakt dat investeringen in fossiel gunstiger worden beoordeeld.
- De voorwaarden voor vestiging van fossiel vermogen zijn in Nederland gunstig (havens, logistiek, koelwater).
- Er is angst voor een lock-in in een toekomst met veel fossiel en veel CO₂.
- De instrumentatie en de snelheid waarmee duurzame energie wordt ontwikkeld en uitgerold zijn bepalend voor de acceptatie van CCS.

In het flexergiedebat, over het toekomstige energiemodel voor Nederland (powerhouse met veel basislastvermogen, of flexergie met veel decentrale opwekking en flexibel gasvermogen), zijn drie scholen te onderscheiden:

1. de markt lost het op
2. de overheid zou de regie moeten nemen
3. de markt laten werken onder voorwaarden (maar die zijn nu niet goed).

Is het ETS het kader waarbinnen de markt zijn gang mag gaan, of is er meer nodig en moeten extra ingrepen worden gedaan (normstelling, CCS-verplichting, kolen stoppen 'via de band')?

In het CCS-debat is er grote polariteit:

1. CCS verdringt energiebesparing en duurzame energie
2. CCS is een kans voor Nederland en noodzakelijk om een 450 ppm-scenario binnen bereik te houden.

Wat is beter: poederkool of kolenvergassing? Er is geen consensus.

- Het Regieorgaan Energietransitie en de Algemene Energieraad pleiten voor kolenvergassing, met als argumententatie: het past in een flexergiemodel met groter, grilliger aanbod van duurzame energie; er zijn betere mogelijkheden voor CO₂-afvang; het is multi-inzetbaar.
- Diverse studies dempen het verschil: per saldo lijkt het lood om oud ijzer, beide opties kennen plussen en minnen.
- Kolendiscussie: emissies sec of keten van effecten?

Jan Paul van Soest heeft de zaal willen meenemen op een *tour d'horizon* langs de stokjes van het energiemikado. Kunnen de stokjes weer netjes parallel worden gelegd, is een gemeenschappelijke visie mogelijk?

Discussie met de zaal

O: Voor de kennisagenda moet hergebruik van CO₂ in de chemie een belangrijke optie zijn, ook al is het potentieel in omvang klein.

O: We moeten het eerst eens worden over een gezamenlijke, overkoepelende probleemstelling en daarna de discussie op onderdelen voeren.

A: Het moet een iteratief proces zijn. De discussies op onderdelen zijn vingeroefeningen. Het is een heen en weer schakelen tussen de verschillende detailniveaus.

V: De discussie moet wel gaan over de geplande activiteiten zelf.

A: De vraag is of een omslag kan worden gemaakt van sturing door tegenhouden naar een creërende, constructieve sturing.

O: Als de overheid infrastructuur aanlegt is zij heel sturend bezig. Maasvlakte 2 is bereikbaar voor diepzeeschepen, dus het zou logisch zijn deze voor diepzeeactiviteiten te bestemmen. De Eemshaven is geen diepzeehaven. Als de overheid er wel een diepzeehaven van maakt, dan zullen er ook diepzeeactiviteiten komen. Willen we dat wel?

Hiermee komt een einde aan het ochtendprogramma. Nanda Gilden nodigt de deelnemers uit om informeel verder te praten tijdens de lunch. Na de lunch volgen de themasessies in kleinere groepen. Een gedetailleerd verslag daarvan is weergegeven in een apart document.

Hierna volgt het verslag van de plenaire rapportage van de themasessies en de slotbeschuwing.

5. De balans opmaken

Inleiding

Wouter van Dieren noemt nogmaals de doelstellingen van de dag: onderzoeken hoe het klimaat is voor een convenant. Hij constateert dat men in alle werkgroepen eensgezind is over de wens voor én economische ontwikkeling van de regio én natuurontwikkeling.

Themasessie Natuur

De problematiek wordt gekenschetst aan de hand van de metafoor van de emmer en de druppel. De emmer met milieubelasting van de Eemsdelta (NO_x, troebelheid, etc.) zit vol. Elke nieuwe druppel milieubelasting is te veel, ook al is die nog zo klein en voegt hij op zich nauwelijks milieubelasting toe. De druppels zelf zijn niet het probleem, maar de emmer moet leger, er moet een gat in. Hoe? Op deze vraag is nog geen antwoord, de mogelijkheden hiervoor moeten worden verkend.

Zijn andere baggertechnieken mogelijk? Is de kwestie van emissies oplosbaar?

De kwestie rond de vaargeul ligt heel complex. Hierbij moeten alle ontwikkelingen met invloed op de stroom van de Eems betrokken worden, inclusief de Duitse.

Themasessie Regie

In de groep die het thema Waddenbestuur en regie besprak verschillen de meningen t.a.v. de wenselijke convenantaanpak.

Opvatting 1: Het is prima als NGO's en bedrijven zelf – los van de overheid – verantwoordelijkheid nemen voor de regie over ontwikkelingen van natuur en economie. Dergelijke onderhandelingsprocessen lopen overal.

Opvatting 2: NGO's en bedrijven moeten de regie aan overheden overlaten.

De deelnemers zien de bestuurlijke spaghetti in Noord-Nederland als een van de oorzaken van het gebrek aan visie op, en doorzettingsmacht in het Eems- en Waddengebied. Deze spaghetti rond de Waddenzee laat geen andere keus dan een meta-benadering. Je hebt al-

tijd te maken met grote emoties en vele partijen. Dat schept voor iedere partner de plicht breder te kijken dan het nauwe eigenbelang.

De themagroep acht regie nodig op verschillende niveaus (regionaal en landelijk) en rond verschillende issues (energie en Eemshaven). Men wil niet op Den Haag wachten, maar als regio zelf de verantwoordelijkheid en initiatief nemen. De groep verwacht dat een convenant sneller tot stand kan komen als het kolendebat erbuiten wordt gelaten.

Themasessie Energie en klimaat

Deze groep concludeert het volgende.

1. Regionale invulling van de energietransitie is afhankelijk van de visie en beleidskaders die op nationaal en internationaal niveau worden vastgesteld.
2. Die kaders ontbreken nu, waardoor regionale plannen een fundament missen.
3. Men benoemt twee sporen om hiermee om te gaan.
 - a. Landelijk beleid is niet af te dwingen, maar op regionaal niveau kan ten minste een coalitie worden gevormd die een gezamenlijk statement maakt richting het nationale bestuur en onderling afspraken maakt.
 - b. Landelijk zijn de kaders niet op orde, waardoor men op regionaal niveau niet verder kan. We behartigen de belangen richting de landelijke politiek, maar gaan regionaal verder.
4. Het is in elk geval wenselijk dat verschillende partijen een totaalvisie op de energietransitie ontwikkelen.
5. Vervolgens moeten deze visies met elkaar worden vergeleken om vast te stellen wat de gemeenschappelijkheden zijn en expliciet te maken waar de conflicten zitten. Dat vormt het vertrekpunt voor het vormen van een gezamenlijke visie.
6. In een gezamenlijke visie zullen waarschijnlijk niet alle issues en alle spelers verenigd worden. Er zijn twee opties.
 - a. Een door alle partijen gedeeld beeld t.a.v. een beperkt aantal issues.
 - b. Een beeld t.a.v. alle issues dat door een kleinere groep stakeholders wordt gedeeld. Daarbij is het goed mogelijk dat een partij zich buiten het convenant houdt en als een luis in de pels de coalitie dwingt scherp te blijven, zoals Milieudefensie die rol vervulde in het Convenant Maasvlakte 2.

Themasessie Duurzame regionale ontwikkeling

Onder de deelnemers aan de themasessie over duurzame regionale ontwikkeling bleek consensus over de plicht mee te werken aan het bovenliggende belang van regionale ontwikkeling. Aan dit belang kan niemand zich onttrekken. Men verwacht dat de spanningen tussen economische ontwikkeling en natuur opgelost kunnen worden, hoewel ze op korte termijn nog kunnen toenemen.

De groep erkent dat de kernkwaliteiten van de regio veel potentieel bieden. Uitgaande van deze kwaliteiten stellen de deelnemers voor gezamenlijk een opdracht te ontwerpen om te komen tot een ontwikkelpad naar een gedeeld eindbeeld voor de regio, met randvoorwaarden om natuur- en leefbaarheidsbelangen te borgen.

Slotdiscussie

Jan Paul van Soest maakt de balans op aan de hand van de “VVD-toets”. Deze toets stelt dat wanneer er sprake is van een brede wil om Voorwaarts te gaan, van een gedeelde Visie die zich aftekent en van voldoende Drama, de situatie rijp is voor een gezamenlijk onderhandelingsproces om via de convenantroute tot een oplossing te komen.

In dit geval lijkt de tijd inderdaad rijp. Men wil voorwaarts. Geen van de partijen scheidt genoeg met de status quo; breed leeft de wil dat er iets moet gebeuren. Het vastlopen van de initiatieven van de investeerders en onbevredigende voortgang van natuurherstel en –ontwikkeling hebben voor het nodig drama gezorgd. Een visie, tot slot, lijkt ontluikend; er zijn vandaag veel ingrediënten genoemd.

Nu dient zich de leiderschapsvraag aan: wie gaat het proces trekken? Niet alle partners hoeven over alle issues mee te denken. Het voorstel is dat een kleine coalitie van een stuk of drie NGO's, een aantal overheden en bedrijven aan de slag gaat, op basis van een stevige gemeenschappelijke kennisbasis. De bereidheid tot een convenant is er. Wie past de schoen, wie trekt hem aan?

O: De bestuurskluwen maakt een convenant onvermijdelijk.

V: Wat is de reikwijdte van het beoogde convenant? En hoe wordt er evenwicht tussen regionaal en nationaal gevonden op regio-overstijgende issues?

A Wouter van Dieren: De reikwijdte moet worden bepaald in de loop van het proces. Je moet de discussie eerst breed trekken om haar na kennisverzameling en onderzoek te trechteren, onder gezamenlijke regie.

V: De procedures tegen de vergunningen van RWE, RWS en Nuon blijven doorlopen, terwijl parallel overleg wordt gestart. Dat vergt enige elasticiteit van de partners. Voor partijen met een hoofdkantoor in het buitenland kan daarbij het begrip van dat hoofdkantoor beperkend zijn voor het convenant.

A Wouter van Dieren: Schept dat besef een verantwoordelijkheid voor de NGO's?

O: De energiebedrijven moeten er maar vanuit gaan dat iemand naar de rechter zal stappen. Ook in de onderhandelingen over het Convenant Maasvlakte 2 hebben milieuorganisaties nooit gezegd dat ze niet naar de rechter zullen stappen. Het belangrijkste is vertrouwen te bouwen. Voortdurend dreigen met de gang naar de rechter helpt dan niet, maar het is een slecht idee deze terugvaloptie op te geven.

O: Ook ondernemers hebben hart voor de Waddenzee. Onder andere daarom zijn er veel vergroeningsinitiatieven onder de bedrijven.

O: Er zijn elementen van een gedeelde visie, maar die visie zelf is nog ver weg. De uitkomst van vandaag is dat begonnen kan worden hieraan te werken en een ontwerp voor het gebied te maken met randvoorwaarden voor ontwikkelingen. Dat is geen oplossing voor de huidige vestiging van de centrales en procedures, maar kan een impuls zijn om dit te bespreken.

De kwestie van de vaargeul brengt urgentie in de onderhandelingen. In oktober wordt het tracébesluit verwacht, waarna de vergunningen worden aangevraagd. Eind 2009 neemt minister Verburg een besluit over de Nb-wetvergunning. Dus er moet vroeg begonnen worden met praten over een convenant voor de vaargeul.

A Wouter van Dieren: Ik verwacht dat de passende beoordeling voor de vaargeulverruiming voor commentaar aan de Wad-NGO's wordt voorgelegd. Er zijn meerder urgenties uitgesproken vandaag: bouw, vergunningen en vaargeul.

O: Dit is een oproep om met z'n allen (NGO's, bedrijven en bestuur) te laten zien dat we ontwikkeling van de regio te willen. Het convenanttraject loopt buiten alle formele beleids-overleggen en -organen. Het is een lastig traject, maar het is aantrekkelijk om tot een oplossing te komen. Laat de basishouding zijn dat we ons de kans op ontwikkeling van de regio

met een balans tussen *people, planet en profit* niet laten ontnemen. Het Powerteam en het convenantproces zijn aanvullend.

Afsluiting

Wouter van Dieren sluit de dag af en blikkt vooruit.

- Er komt een geanonimiseerd verslag. Alle deelnemers krijgen de gelegenheid hierop commentaar te leveren.
- We zoeken geen media-aandacht.
- Minister Cramer (VROM) en minister Verburg (LNV) worden geïnformeerd over de uitkomsten van deze dag.
- Urgentie: het is zaak direct vervolg te geven aan de resultaten van vandaag.
- De komende weken worden E-Pactgroepen opgezet om onderdelen van het convenant verder in te vullen.
- Eind 2009 kan een tussenstation bereikt zijn, wellicht met een subconvenant voor de vaargeul. Een echt pact met handtekeningen zal langer duren.
- Er volgt nog een aantal soortgelijke bijeenkomsten, op verschillende niveaus, in grotere en kleinere settings.
- Dank aan Nuon en RWE voor sponsoring van het proces tot zover.

Bijlage A: Deelnemerslijst

	Organisatie	Naam
1	Besorgte Borkumer Bürger (BBB)	Mareike Richter
2	De Coulissen	Arjen Bosch
3	Eelerwoude	Luuk Boerema
4	Energy Valley	Patrick Cnubben
5	Energy Valley	Jaap Verhoeff
6	Gemeente Delfzijl	Rita Rolink
7	Gemeente de Marne	Joan Stam
8	Gemeente Eemshoek	Jan Dobma
9	Gemeente Harlingen	Roelof de Boer
10	Gemeente Reiderland	Auke ten Hoeve
11	Groninger Landschap	Rita Jansen
12	Groningen Seaports	René Genee
13	Groningen Seaports	Harm Post
14	Heimatverein Borkum/BBB	Gregor Ulsamer
15	IMARES	Han Lindeboom
16	KPPI	Cas König
17	LNV Noord	Kees van Es
18	LTO Noord	Nico van den Akker
19	LTO Noord	Roelf Torringa
20	Miliefederatie Groningen	Siegbert van der Velde
21	Miliefederatie Zuid-Holland	Ellen Verkoelen
22	Ministerie EZ	Reinder Jacobi
23	Moes – CMS Drachten	Chris Moes
24	Munnikeveen BV	Cornelis de Ranitz
25	NAM	Ilse van der Waaij
26	Natuurmonumenten	Wilfred Alblas
27	NOM	Sietse Wiersma
28	NOM	Ed van de Beek
29	Nuon	Ton Duijn
30	Nuon	Arnoud Kamerbeek
31	Nuon	Karen Lagendijk
32	Nuon	Rard Rijcken
33	Nuon	Monique Schumans
34	Prodo Consult	Klaas Jan Noorman
35	Provincie Groningen	Léon Slangen
36	Provincie Groningen	Monique van den Dungen
37	Regionaal College Waddengebied (RCW)	Roland Wijmenga
38	Rijksuniversiteit Groningen	Henk Moll
39	RWE	Dig Itha

40	RWE	Jens Hannes
41	Rijkswaterstaat Noord-Nederland	Paul de Graaf
42	Sas Consultancy	Hein Sas
43	SBE	Cor Zijderveld
44	Stichting WAD	Martijn de Jong
45	Vereniging van Oevereigenaren (VOG)	Klaas Sijpkens
46	VNO-NCW	Hans Haerkens
47	VNO-NCW Noord	Durk van Tuinen
48	University of Hull (UK)	Victor de Jonge
49	Waddenvereniging	Hidde van Kersen
50	Waddenvereniging	Ester Kuppen
51	IMSA Amsterdam	Wouter van Dieren
52	IMSA Amsterdam	Tammo Oegema
53	IMSA Amsterdam	Mark Olsthoorn
54	IMSA Amsterdam	Arthur ten Wolde
55	IMSA Amsterdam	Janneke Pors
56	IMSA Amsterdam	Mariska Weijer
57	JPvS Advies voor Duurzaamheid	Nanda Gilden
58	JPvS Advies voor Duurzaamheid	Jan Paul van Soest

Bijlage B: Programma

Startbijeenkomst Eemsmond Convenant

27 mei 2009, 10.00 - 18.00 uur

De Plaats Melkema, Smedemaweg 3, 9992 VA Huizinge

10.00 – 10.30	Aankomst en koffie
10.30 – 11.00	Opening en toelichting programma, <i>Wouter van Dieren</i>
11.00 – 11.45	Van verlies voor allen naar win-win, <i>Jan Paul van Soest</i> Voorbeelden: Transitie mosselsector en natuurherstel, <i>Wilfred Alblas (Natuurmonumenten)</i> Maasvlakte 2, Ellen Verkoelen (<i>Milieufederatie Zuid Holland</i>)
11.45 – 12.00	Koffie / thee
12.00 – 13.00	De probleemstelling, <i>Wouter van Dieren</i> - Natuurbeschermingswet, <i>Wouter van Dieren</i> - Probleemstelling energietransitie, <i>Jan Paul van Soest</i>
13.00 – 13.10	Toelichting middagsessie, <i>Nanda Gilden</i>
13.10 – 14.15	Lunchbuffet
14.15 – 15.30	Thematische werksessies 1. Natuur, Nb-wet, Passende Beoordelingen e.d. 2. Bestuur, Waddenfonds, Noord-Nederland 3. Energie, klimaat 4. Economie, werkgelegenheid
15.30 – 16.00	Koffie / thee
16.00 – 16.45	Samenvatting themagroepen en plenaire discussie, <i>Wouter van Dieren en Jan Paul van Soest</i>
16.45 – 17.15	Waar staan we nu? <i>Jan Paul van Soest, Wouter van Dieren</i>
17.15 – 18.00	Drankje en hapje
18.30	Vervoer terug